
Monika MAKSIM*

Monika WOJDYŁO-PREISNER**

Determinanty długotrwałego bezrobocia w Polsce – perspektywa lokalna¹

Streszczenie: Celem artykułu jest identyfikacja i klasyfikacja determinant długotrwałego bezrobocia w różnych rodzajach lokalnych gospodarek w Polsce. W badaniu wykorzystano dane pobrane bezpośrednio z systemu publicznych służb zatrudnienia Syriusz^{Std} z sześciu powiatów w Polsce, które objęły populację liczącą 44 tysięcy osób zarejestrowanych jako bezrobotne w dniu 31 grudnia 2010 roku. Każdy z powiatów reprezentował inny typ lokalnej gospodarki. Do identyfikacji czynników determinujących długotrwałe bezrobocie zastosowano metodę regresji logistycznej i analizę ilorazów szans. Uzyskane rezultaty pokazują, że spośród szerokiego zestawu analizowanych czynników tylko siedem ma charakter uniwersalny, oddziałując na ryzyko długotrwałego bezrobocia w każdej gospodarce w taki sam sposób. Wśród nich znalazły się: płeć, wiek do 29 i powyżej 50 lat, znajomość języków obcych, posiadanie dzieci w wieku do 6 lat i zamieszkiwanie na terenie gminy wiejskiej. Pozostałe czynniki, których oddziaływanie w poszczególnych rodzajach gospodarek było zróżnicowane – osłabiane bądź wzmacnianie przez warunki panujące lokalnie – określono jako specyficzne. Zaliczono do nich m.in.: różne poziomy wykształcenia, niepełnosprawność, liczbę posiadanych zawodów. Oznacza to, że grupy zagrożone długotrwałym

* Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Katedra Gospodarowania Zasobami Pracy; e-mail: mouso@umk.pl

** Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Katedra Gospodarowania Zasobami Pracy; e-mail: mwojdylo@umk.pl

¹ Prezentowane wyniki badań są rezultatem prac badawczych wykonanych w ramach projektu pn. „Analiza czynników wpływających na zwiększenie ryzyka długookresowego bezrobocia – opracowanie metodologii profilowania bezrobotnych na lokalnym rynku pracy do stosowania przez PSZ”, realizowanego przez Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu na rzecz Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich (umowa nr U/44/B2.3/1.1/2011) przez zespół w składzie: prof. dr hab. Zenon Wiśniewski (koordynator projektu), prof. dr hab. Tadeusz Kufel, dr Aleksandra Bronk, dr Edward Dolny, dr Barbara Jaskólska, dr Monika Maksim, dr Agnieszka Szulc, dr Dominik Śliwicki, dr Monika Wojdyło-Preisner, dr Kamil Zawadzki.

bezrobociem w ujęciu lokalnym mogą istotnie różnić się między sobą. Bezcelowe wydaje się więc sztywne, odgórne definiowanie kategorii bezrobotnych, którym należy oferować określoną formę pomocy w pierwszej kolejności. W zamian do precyzyjnego wylaniania adresatów działań aktywizacyjnych na lokalnym rynku pracy sugeruje się zastosowanie procedur profilowania bezrobotnych.

Słowa kluczowe: długotrwałe bezrobocie, lokalna gospodarka, determinanty długotrwałego bezrobocia, profilowanie bezrobotnych

Kod klasyfikacji JEL: J64

Artykuł nadesłany 3 lutego 2015 r., zaakceptowany 8 lipca 2015 r.

Wprowadzenie

Długotrwałe bezrobocie jest w Polsce istotnym problemem społeczno-ekonomicznym. W pierwszych (2001–2006) latach XXI wieku udział osób długotrwałe pozostających bez pracy wśród ogółu bezrobotnych kształtował się na wysokim poziomie sięgając okolic 50%. W latach 2007–2009 znacząco się obniżył. Jednakże począwszy od 2010 roku zaczął ponownie wzrastać, osiągając w końcu III kwartału 2014 roku już ponad 43% [MPiPS, 2014].

Konsekwencje długotrwałego bezrobocia są wielopłaszczyznowe. Osoby dotknięte długim pozostawaniem bez pracy charakteryzują się mniejszą zatrudnialnością, przez co ich szanse na znalezienie (pierwszego lub ponownego) zatrudnienia są ograniczone. Skutki długotrwałego bezrobocia pojawiają się także na płaszczyźnie społecznej, powodując poczucie izolacji. Zwolnienie z pracy skutkuje często bowiem utratą sieci dotychczasowych relacji i kontaktów społecznych, co ostatecznie może doprowadzić nawet pewne siebie osoby do utraty wiary we własne siły i ubieganie się o pracę znacznie poniżej ich kwalifikacji. Z każdą kolejną nieudaną próbą aplikowania o pracę powiększa się u bezrobotnych poczucie braku własnej wartości oraz perspektyw, które ostatecznie może nawet prowadzić do depresji [*Long-Term...*, 2014].

Do walki ze zjawiskiem długotrwałego bezrobocia państwo wykorzystuje instrumentarium polityki rynku pracy. Aby ustalić optymalną alokację środków na działania podejmowane w ramach pasywnej i aktywnej polityki rynku pracy niezbędną jest identyfikacja osób narażonych na długie pozostawanie bez pracy. Właściwe oszacowanie ryzyka długotrwałego bezrobocia na poziomie indywidualnym jest jednak sporym wyzwaniem [Arni i in., 2014].

Na kompleksowy obraz ryzyka długotrwałego bezrobocia danej osoby składają się zarówno jej cechy demograficzno-społeczne, jak i posiadany przez nią kapitał ludzki, jej sytuacja rodzinna i postawa przyjmowana podczas poszukiwania pracy. Niemniej istotne są także uwarunkowania lokalnego rynku pracy, na którym dana osoba szuka zatrudnienia. Jak wykazali Garrouste, Kozowska i Perez [2010], prawdopodobieństwo długotrwałego bezrobocia wiąże się z poziomem konkurencyjności regionów (którą można mierzyć indeksem konkurencyjności regionalnej) oraz stopniem urbanizacji.

Mając na uwadze powyższe rozważania za cel niniejszego artykułu obrano identyfikację determinant długotrwałego bezrobocia w różnych rodzajach lokalnych gospodarek w Polsce. Następnie dokonano klasyfikacji czynników wpływających na długie pozostawanie bez pracy i opracowano ich typologię w ujęciu lokalnym. Umożliwiło to – z jednej strony – wskazanie różnorodnego charakteru oddziaływania poszczególnych czynników na ryzyko długotrwałego bezrobocia. Z drugiej natomiast – wskazało na konieczność lokalnego podejścia do określania grup problemowych na rynku pracy.

Metodyka badania

Źródło danych i metoda badawcza

W badaniu zróżnicowania czynników wpływających na ryzyko długotrwałego bezrobocia w ujęciu lokalnym wykorzystano dane o bezrobotnych pobrane z systemu informatycznego Syriusz^{Std} z sześciu powiatowych urzędów pracy w Polsce. Urzędy te obsługiwały bezrobotnych z terenu przynależnego im powiatu. Do badań wyłoniono trzy miasta na prawach powiatu (powiaty grodzkie – Białystok, Przemyśl i Włocławek) i trzy powiaty ziemskie (Działdowo, Sierpc i Krasnystaw). Każdy z wyłonionych powiatów opisywał inny rodzaj gospodarki – poczynając od gospodarki nowoczesnej, przez gospodarkę o różnym stopniu uprzemysłowienia, a na tradycyjnym rozdrobnionym rolnictwie kończąc. Szczegółowo procedurę wyboru powiatów przedstawiono w kolejnej części niniejszego artykułu.

Dane o bezrobotnych z trzech powiatów grodzkich oraz powiatu działdowskiego i sierpeckiego pobrano z Syriusza^{Std} w listopadzie 2012 roku. Miesiąc później pobrano informacje o bezrobotnych z powiatu krasnostawskiego. Na podstawie zebranych danych udało się wyodrębnić populację prawie 44 tysięcy osób zarejestrowanych jako bezrobotne w tych sześciu powiatach w dniu 31 grudnia 2010 roku. Poszczególne cechy bezrobotnych, poza czasem trwania bezrobocia, wyznaczono według stanu określonego w Syriuszu^{Std} w końcu 2010 roku. Z kolei czas trwania bezrobocia liczono jako liczbę dni pomiędzy datą ostatniej rejestracji przed 31 grudnia 2010 roku a końcem 2010 roku.

Do identyfikacji czynników determinujących długookresowe bezrobocie wykorzystano metodę regresji logistycznej i analizę ilorazów szans. Zmienną objaśnianą Y we wszystkich estymowanych modelach był logarytm szans, że dany bezrobotny będzie pozostawał bez pracy ponad rok (365 dni) od daty ostatniej rejestracji sprzed końca 2010 roku. Zmienna ta miała charakter binarny i przyjmowała następujące wartości:

$y = 1$, gdy czas pozostawania bez pracy wynosił ponad 365 dni,

$y = 0$ w przeciwnym przypadku.

Możliwe do pozyskania z Syriusza^{Std} zmienne objaśniające szanse bezrobotnego na długotrwałe pozostawanie bez pracy skatalogowano w kilkunastu kategoriach zmiennych. Wszystkie one miały charakter jakościowy (binarny).

W toku postępowania badawczego oszacowano najpierw model logitowy, określający ryzyko długotrwałego pozostawiania bez pracy dla całej prawie 44-tyśięcnej populacji bezrobotnych². Uwzględniono w nim piętnaście kategorii zmiennych. Należały do nich podstawowe cechy społeczno-demograficzne bezrobotnego – płeć, wiek i stan cywilny. Kolejne dwie z poddanych analizie kategorii zmiennych wskazywały na uwarunkowania rodzinne danej osoby (liczba posiadanych dzieci, wiek najmłodszego dziecka). Siedem kategorii zmiennych opisywało jakość kapitału ludzkiego (wykształcenie, znajomość języka obcego, doświadczenie zawodowe mierzone stażem pracy, liczba posiadanych zawodów, zawód wykonywany i wyuczony, stan zdrowia). Wykorzystano również zmienną określającą elastyczność zawodową bezrobotnego, która bazowała na wyrażeniu (bądź nie) przez niego zgody na podjęcie dowolnej pracy, niekoniecznie zgodnej z jego wykształceniem tudzież kwalifikacjami. Kolejna kategoria zmiennych wskazywała na charakter zamieszkiwanej przez bezrobotnego gminy. Wykorzystano także zmienną, która określała rodzaj zamieszkiwanego przez bezrobotnego powiatu.

Wyniki estymacji wspomnianego modelu pokazały, że istotną rolę odgrywa w nim zmienna określająca charakter lokalnej gospodarki (powiatu, na terenie którego zameldowany jest bezrobotny). Dlatego postanowiono oszacować osobne modele dla każdego z sześciu wyodrębnionych typów gospodarek. W roli zmiennych objaśniających każdorazowo wykorzystano opisany wyżej katalog kategorii zmiennych, wyłączając z niego zmienną wskazującą na rodzaj zamieszkiwanego przez bezrobotnego powiatu.

Rodzaje lokalnych gospodarek w Polsce

Określony rodzaj lokalnej gospodarki tworzy względnie homogeniczna grupa powiatów reprezentująca najbardziej zbliżony typ gospodarki i stan rynku pracy. W celu ich zidentyfikowania, zbiorowość powiatów w Polsce pogrupowano na sześć rozłącznych grup, charakteryzujących się zróżnicowaną sytuacją w zakresie gospodarki, jak i na rynku pracy. Posłużono się najbardziej popularną metodą optymalizacyjną – metodą k -średnich. Zastosowanie tej metody przebiega w kilku etapach [Kolenda, 2006; Walesiak, Gatnar, 2009]. W pierwszej kolejności ustala się wstępne środki ciężkości dla każdej z k grup. W wyniku pierwszego grupowania każdy obiekt ze zbioru trafia do grupy, której środek ciężkości jest mu najbliższy. Następnie dla każdej z k grup obliczany jest na nowo środek ciężkości i wcześniej opisana procedura jest dla każdego obiektu ponownie powtórzona. Optymalizacja zostaje zakończona w momencie, gdy żaden z obiektów nie zmienia grupy, przypisanej we wcześniejszej iteracji.

Wstępnie do analizy przyjęto dziewięć zmiennych wskazujących na strukturę gospodarki, jak i opisujących cechy rynku pracy poszczególnych powiatów w 2010 roku:

² Szerzej na ten temat patrz: Wojdyło-Preisner [2014, s. 169–181].

- 1) przeciętne wynagrodzenie w gospodarce narodowej w zł,
- 2) stopa napływu bezrobotnych w grudniu w % (stosunek napływu bezrobotnych w grudniu do liczby cywilnej ludności aktywnej zawodowo),
- 3) stopa bezrobocia w dniu 31 grudnia w %,
- 4) liczba podmiotów gospodarczych przypadających na 10000 ludności (przedsiębiorczość),
- 5) udział pracujących w sektorze rolniczym (sekcja A) w ogólnej liczbie pracujących,
- 6) udział pracujących w sektorze przemysłowym (sekcje B, C, D, E, F) w ogólnej liczbie pracujących,
- 7) udział pracujących w handlu i naprawach, transporcie, gastronomii i komunikacji (sekcje G, H, I, J) w ogólnej liczbie pracujących,
- 8) udział pracujących w działalności finansowej i ubezpieczeniowej oraz obsłudze rynku nieruchomości (sekcje K, L) w ogólnej liczbie pracujących,
- 9) udział pracujących w pozostałych usługach (sekcje od M do S) w ogólnej liczbie pracujących.

Zmienne, które okazały się silnie skorelowane (tj. dla których wartość bezwzględna współczynnika korelacji była większa od 0,7) zostały wyeliminowane z dalszej analizy. Ostatecznie do dyskryminacji powiatów przyjęto cztery następujące zmienne:

- 1) stopę bezrobocia w dniu 31 grudnia – jako miarę umożliwiającą precyzyjną ocenę sytuacji na powiatowym rynku pracy,
- 2) liczbę podmiotów gospodarczych przypadających na 10 000 ludności – będącą przybliżoną miarą przedsiębiorczości,
- 3) udział pracujących w sektorze rolniczym (sekcja A) w ogólnej liczbie pracujących,
- 4) udział pracujących w działalności finansowej i ubezpieczeniowej oraz obsłudze rynku nieruchomości (sekcje K, L) w ogólnej liczbie pracujących – jako cechy wskazujące na strukturę gospodarki w powiecie.

Przeprowadzona procedura grupowania pozwoliła na wyłonienie sześciu grup powiatów, które ponumerowano oraz nazwano w zależności od ich charakterystyk, zaczynając od powiatów reprezentujących najbardziej nowoczesny typ gospodarki i kończąc na powiatach tradycyjnych rolniczych. W celu określenia specyfiki wyłonionych klastrów i ich dokładniejszej charakterystyki zastosowano analizę jakościową, wykorzystując w tym celu dodatkowe informacje o tych powiatach dotyczące: wysokości przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej w zł, udziału długotrwanie bezrobotnych w populacji bezrobotnych ogółem, udziału pracujących w sektorze przemysłowym w ogólnej liczbie pracujących, gęstości zaludnienia. Typologię lokalnych gospodarek wraz z ich opisem, które wykorzystano w analizie przedstawiono w tabeli 1.

Powiaty do badania dobrano, wyłaniając z każdej względnie homogenicznej grupy jednego reprezentanta, charakteryzującego się w danym skupieniu największym natężeniem długotrwałego bezrobocia (tj. wysoką stopą bezrobocia długotrwałego i znacznym udziałem długotrwanie bezrobotnych w populacji

bezrobotnych ogółem). Ponadto założono, że każdy z wybranych powiatów będzie znajdować się w innym województwie. Badane powiaty zlokalizowane są we wschodniej i centralnej części Polski.

Tabela 1. Typy lokalnych gospodarek w Polsce w 2010 roku

Typ lokalnej gospodarki	Liczba powiatów	Charakterystyka struktury gospodarki i stanu rynku pracy	Powiat reprezentujący grupę
nowoczesna, postindustrialna	33	najniższe stopy bezrobocia rejestrowanego, najniższy udział bezrobotnych długookresowo w populacji bezrobotnych ogółem, najniższy udział pracujących w rolnictwie, średni udział zatrudnionych w sektorze przemysłowym i zdecydowanie najwyższy udział pracujących w usługach finansowych i społecznych, najwyższe przeciętne wynagrodzenie, najwyższy poziom przedsiębiorczości, największa gęstość zaludnienia	białostocki grodzki (województwo podlaskie)
przemysłowa i suburbia	82	niskie stopy bezrobocia rejestrowanego, najniższy udział bezrobotnych długookresowo, niski udział zatrudnionych w rolnictwie, najwyższy udział pracujących w przemyśle i budownictwie i stosunkowo wysoki w usługach finansowych i społecznych, wysokie przeciętne wynagrodzenie i wysoki poziom przedsiębiorczości, duża gęstość zaludnienia	włocławski grodzki (województwo kujawsko-pomorskie)
przemysłowa o przestarzałej strukturze gospodarczej	62	wysokie stopy bezrobocia rejestrowanego, przeciętny udział bezrobotnych długookresowo, niezbyt wysoki udział sektora rolniczego, natomiast wysoki sektora przemysłowego w zatrudnieniu, wysoki udział pracujących w usługach finansowych i społecznych, przeciętny poziom wynagrodzeń i przedsiębiorczości, stosunkowo wysoka gęstość zaludnienia	przemyski grodzki (województwo podkarpackie)
przemysłowo-rolnicza o rozwoju względnie zrównoważonym	76	przeciętna stopa bezrobocia rejestrowanego, przeciętny poziom bezrobocia długotrwałego, relatywnie wysoki udział pracujących w rolnictwie, dorównujący niemal udziałowi zatrudnionych w sektorze przemysłowym, niski udział zatrudnienia w usługach finansowych i społecznych, przeciętny poziom wynagrodzeń, nieco niższy od przeciętnego poziom przedsiębiorczości oraz stosunkowo niska gęstość zaludnienia	działdowski (województwo warmińsko-mazurskie)
rolniczo-przemysłowa o przestarzałej strukturze gospodarczej	41	najwyższe stopy bezrobocia rejestrowanego, najwyższy udział długotrwałe bezrobotnych, najwyższy udział zatrudnienia w rolnictwie, dwukrotnie wyższy niż w sektorze przemysłowym, niski udział pracujących w sektorze przemysłowym przy przeciętnym udziale zatrudnienia w usługach finansowych i relatywnie wysokim w usługach społecznych, najniższy poziom wynagrodzeń, niski poziom przedsiębiorczości, najniższa gęstość zaludnienia	sierpecki (województwo mazowieckie)
tradycyjna rolnicza z niedorozwojem usług	85	przeciętne stopy bezrobocia rejestrowanego, wysoki udział długotrwałe bezrobotnych, najwyższy udział zatrudnionych w rolnictwie przy najniższym udziale pracujących w sektorze przemysłowym i usługowym, raczej niski poziom wynagrodzeń, najniższy poziom przedsiębiorczości, niska gęstość zaludnienia	krasnostawski (województwo lubelskie)

Źródło: Dolny, Wojdyło-Preisner [2014, s. 87].

Wyniki estymacji³

We wszystkich typach lokalnych gospodarek, z wyjątkiem nowoczesnej, bez znaczenia okazał się stan cywilny. W Białymstoku większe ryzyko długotrwałego pozostawania bez pracy dotyczyło osób będących w stanie kawalerskim/panieńskim lub zadeklarowanym jako wolny. Identyczny wpływ we wszystkich powiatach wywierały zmienne określające płeć i wiek bezrobotnych. W trudniejszej sytuacji na rynku pracy zdecydowanie znajdowały się kobiety oraz osoby w wieku powyżej pięćdziesięciu lat. Natomiast młody wiek wszędzie oddziaływał korzystnie na perspektywy zatrudnieniowe na rynku pracy. We wszystkich badanych lokalnych gospodarkach cechą silnie determinującą ryzyko długotrwałego bezrobocia był brak znajomości języka obcego oraz posiadanie dzieci w wieku do sześciu lat. Bardzo podobnie w poszczególnych powiatach wpływały na badane zjawisko zmienne opisujące liczbę posiadanych zawodów. Prawie wszędzie zaobserwowano zależność, że im mniej zawodów posiadał bezrobotny, tym większe było ryzyko długotrwałego pozostawania bez pracy.

Poziom wykształcenia nie był czynnikiem silnie determinującym ryzyko długotrwałego bezrobocia w analizowanych grupach powiatu. Tylko w trzech gospodarkach, przemysłowej i suburbiach (powiat wrocławski), przemysłowo-rolniczej o rozwoju względnie zrównoważonym (powiat działdowski), tradycyjnej rolniczej z niedorozwojem usług (powiat krasnostawski), legitymowanie się najniższym poziomem wykształcenia zwiększało szanse na pozostawanie bez pracy ponad dwanaście miesięcy, natomiast w trzech pozostałych wpływ tej kategorii wykształcenia okazał się nieistotny statystycznie. Krótki staż pracy lub jego brak zwiększał prawdopodobieństwo popadnięcia w długookresowe bezrobocie w czterech spośród sześciu badanych lokalnych gospodarek. Odwrotną zależność zaobserwowano w dwóch powiatach: białostockim grodzkim i przemyskim grodzkim reprezentującym odpowiednio gospodarkę nowoczesną, postindustrialną oraz przemysłową o przestarzałej strukturze gospodarczej.

Słaby stan zdrowia niekorzystnie oddziaływał na sytuację bezrobotnych na rynku pracy w trzech typach lokalnych gospodarek: nowoczesnej (powiat białostocki grodzki), przemysłowej o przestarzałej strukturze (powiat przemyski grodzki) i przemysłowo-rolniczej o rozwoju względnie zrównoważonym (powiat działdowski); natomiast w pozostałych trzech okazał się nieistotny statystycznie.

³ Niniejszy fragment został zaczerpnięty z opracowania przygotowanego przez autorki na potrzeby nieopublikowanego raportu z realizacji III etapu projektu pn. „Analiza czynników wpływających na zwiększenie ryzyka długookresowego bezrobocia – opracowanie metodologii profilowania bezrobotnych na lokalnym rynku pracy do stosowania przez PSZ”, realizowanego przez Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu na rzecz Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich (umowa nr U/44/B2.3/1.1/2011).

Spośród zmiennych opisujących rodzaj wykonywanego i wyuczonego zawodu, większość wykazała nieistotne statystycznie oddziaływanie na prawdopodobieństwo długookresowego pozostawania bez pracy we wszystkich badanych grupach powiatu. Drobne rozbieżności, jakie wystąpiły w przypadku tych zmiennych mogą odzwierciedlać zróżnicowanie typu gospodarki w poszczególnych powiatach, skutkujące określonym zapotrzebowaniem na konkretne zawody na danym lokalnym rynku pracy. Zróżnicowany wpływ w przekroju powiatów na prawdopodobieństwo długotrwałego bezrobocia dotyczył również elastyczności zawodowej, obrazującej determinację bezrobotnego do podjęcia zatrudnienia. Brak zgody na przyjęcie każdej pracy zwiększał ryzyko długotrwałego bezrobocia tylko w dwóch typach lokalnych gospodarek: nowoczesnej (powiat białostocki grodzki) oraz przemysłowej o przestarzałej strukturze gospodarczej (powiat przemyski grodzki), w pozostałych zaś okazał się nieistotny statystycznie.

Posiadanie potomstwa w wieku starszym niekorzystnie oddziaływało na ryzyko długotrwałego bezrobocia w gospodarce nowoczesnej (powiat białostocki grodzki), przemysłowej (powiat włocławski grodzki) i przemysłowej o przestarzałej strukturze gospodarczej (powiat przemyski grodzki), natomiast okazało się bez znaczenia w przypadku trzech pozostałych. Korzystny wpływ liczby posiadanych dzieci na długotrwałe bezrobocie bardziej widoczny był w przypadku powiatów grodzkich. Zamieszkiwanie w gminie wiejskiej było cechą sprzyjającą długotrwałemu pozostawaniu bez pracy w gospodarkach: przemysłowo-rolniczej o rozwoju względnie zrównoważonym (powiat działowski), rolniczo-przemysłowej o przestarzałej strukturze gospodarczej (powiat sierpecki) oraz tradycyjnej rolniczej z niedorozwojem usług (powiat krasnostawski).

Tabela 2. Czynniki determinujące zagrożenie długotrwałym bezrobociem w Polsce* w 2010 roku według typu lokalnej gospodarki (p<0,1)

Zmienna	Polska*	Typ lokalnej gospodarki					
		nowoczesna, postindustrialna (Miasto Białystok)	przemysłowa i suburbia (Miasto Włocławek)	przemysłowa o przestarzałej strukturze gospodarczej (Miasto Przemysł)	przemysłowo-rolnicza o rozwoju względnie zrównoważonym (powiat działowski)	rolniczo-przemysłowa o przestarzałej strukturze gospodarczej (powiat sierpecki)	tradycyjne rolnicze z niedorozwojem usług (powiat krasnostawski)
Płeć bezrobotnego							
mężczyzna=0 kobieta=1	1,5492	1,2433	1,7330	1,5937	1,9125	1,8763	1,5140
Wiek bezrobotnego w latach							
do 29 lat	0,4484	0,4422	0,4270	0,4486	0,4727	0,4935	0,4879
30–49 lat	X	X	X	X	X	X	X
50 lat i więcej	1,8144	2,1477	1,5896	1,7051	1,3276	1,5583	1,9870

Stan cywilny bezrobotnego							
zamężny	X	X	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
wdowi	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
rozwidziony/w separacji	0,9229	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
kawalerski/wolny	n.s.	1,1765	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Wykształcenie							
co najwyżej gimnazjalne	1,1227	n.s.	1,5962	n.s.	1,3065	n.s.	1,3251
zasadnicze zawodowe	n.s.	n.s.	1,1762	n.s.	1,3128	n.s.	n.s.
średnie ogólnokształcące	n.s.	n.s.	1,3935	n.s.	n.s.	0,7797	n.s.
policealne, średnie zawodowe, licealne zawodowe	0,9072	n.s.	1,1986	0,7760	n.s.	n.s.	0,7782
wyższe	X	n.s.	X	X	X	X	X
Dotychczasowy staż pracy w latach							
brak stażu pracy	1,2382	0,8526	1,7770	0,6262	1,4126	1,3770	1,4699
do 1 roku	n.s.	0,8756	1,2877	0,8078	n.s.	1,3588	n.s.
1-5 lat	1,0933	n.s.	1,2371	n.s.	n.s.	1,2483	n.s.
6-20 lat	X	X	X	X	X	X	X
ponad 20 lat	0,7583	0,8035	0,7801	0,7514	0,7976	0,7693	0,6428
Znajomość języka obcego (jakiegokolwiek, bez względu na stopień jego znajomości)							
tak=0 nie=1	1,2013	1,0436	1,4883	1,2497	1,1462	1,3076	1,3009
Stan zdrowia bezrobotnego							
zdrowy=0 orzeczenie o niepełnosprawności=1	1,1672	1,3024	n.s.	1,2381	1,3245	n.s.	n.s.
Najdłużej wykonywany przez bezrobotnego zawód (należy do):							
brak zawodu wykonywanego	n.s.	n.s.	0,7487	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
drugiej wielkiej grupy zawodów	X	X	X	X	X	X	X
trzeciej wielkiej grupy zawodów	1,2277	n.s.	n.s.	1,3545	1,3434	n.s.	1,6499
czwartej wielkiej grupy zawodów	1,4433	n.s.	n.s.	2,1424	n.s.	n.s.	n.s.
piątej wielkiej grupy zawodów	1,2451	n.s.	n.s.	n.s.	1,2176	1,2939	1,4651
szóstej wielkiej grupy zawodów	1,2273	1,5972	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	1,6420
siodmiej wielkiej grupy zawodów	1,1058	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	1,3122
ósmiej wielkiej grupy zawodów	1,2637	1,3586	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	1,7494
dziewiętej wielkiej grupy zawodów	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	2,0363	n.s.

Zmienna	Polska*	Typ lokalnej gospodarki					
		nowoczesna, postindustrialna (Miasto Białystok)	przemysłowa i suburbia (Miasto Włocławek)	przemysłowa o przestarzałej strukturze gospodarczej (Miasto Przemysł)	przemysłowo-rolnicza o rozwoju względnie zrównoważonym (powiat działowski)	rolniczo-przemysłowa o przestarzałej strukturze gospodarczej (powiat sierpecki)	tradycyjne rolnicze z niedorozwojem usług (powiat krasnostawski)
Najwyżej klasyfikowany zawód wyuczony bezrobotnego (należy do:)							
brak zawodu wyuczonego	1,6133	1,9399	1,2853	2,0227	n.s.	1,8564	1,9342
drugiej wielkiej grupy zawodów	X	X	X	X	X	X	X
trzeciej wielkiej grupy zawodów	1,2943	1,2579	n.s.	n.s.	n.s.	1,4840	n.s.
czwartej wielkiej grupy zawodów	1,2811	1,4116	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	1,5138
piątej wielkiej grupy zawodów	1,1015	1,1575	n.s.	n.s.	0,7134	n.s.	1,4961
szóstej wielkiej grupy zawodów	1,6832	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	3,1175	3,1910
siódmej wielkiej grupy zawodów	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,5930	n.s.	n.s.
ósmej wielkiej grupy zawodów	1,1238	1,2063	n.s.	n.s.	0,6805	n.s.	n.s.
dziewiątej wielkiej grupy zawodów	1,0862	1,1602	n.s.	n.s.	0,7840	n.s.	n.s.
Liczba posiadanych przez bezrobotnego zawodów (suma wszystkich zawodów wyuczonych i wykonywanych)							
brak	1,8927	1,6212	1,7663	3,1347	2,8688	1,9448	n.s.
1 lub 2	1,8903	1,6057	2,0133	3,1468	2,2981	2,1330	n.s.
3 lub 4	1,3830	1,2941	1,4095	2,1457	1,5358	1,5748	0,7141
5 i więcej	X	X	X	X	X	X	X
Elastyczność zawodowa bezrobotnego (wyrażenie przez bezrobotnego zgody na każdą pracę)							
tak=0 nie=1	1,2283	1,1648	n.s.	1,3397	n.s.	n.s.	n.s.
Wiek najmłodszego dziecka bezrobotnego							
brak dzieci	X	X	X	X	X	X	X
do 6 lat	2,5599	3,9252	1,6424	3,8673	1,6227	1,4976	1,5101
7-12 lat	1,9176	2,8803	1,1628	3,1737	n.s.	n.s.	n.s.
13 lat i więcej	1,7288	2,3224	n.s.	3,3266	n.s.	n.s.	n.s.
Liczba dzieci bezrobotnego							
brak dzieci	X	X	n.s.	X	X	X	n.s.
1 lub 2 dzieci	0,5954	0,4762	n.s.	0,3097	0,8715	n.s.	n.s.
co najmniej 3 dzieci	0,6580	0,5878	n.s.	0,3958	n.s.	0,7867	n.s.

Kod terytorialny gminy							
miejska	X	n.b.	n.b.	n.b.	X	n.b.	X
wiejska	1,2952	n.b.	n.b.	n.b.	1,2909	1,2115	1,2976
miejsko-wiejska	1,6860	n.b.	n.b.	n.b.	1,7501	X	n.b.
Typ lokalnej gospodarki							
przemysłowa i suburbia (Włocławek)	1,2211	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.
przemysłowa o przestarzałej strukturze gospodarki (Przemysł)	1,7582	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.
rolniczo-przemysłowa o przestarzałej strukturze gospodarczej (Sierpc)	1,1746	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.
nowoczesna, postindustrialna (Białystok)	X	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.
przemysłowo-rolnicza o rozwoju względnie zrównoważonym (Działdowo)	0,7930	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.
tradycyjna rolnicza z niedorozwojem usług (Krasnystaw)	n.s.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.

* W tabeli, jako czynniki determinujące zagrożenie długotrwałym bezrobociem dla całego kraju, potraktowano czynniki zidentyfikowane na podstawie estymacji modelu logitowego dla bezrobotnych zarejestrowanych we wszystkich sześciu badanych powiatowych urzędach pracy, tj. w PUP Białystok, PUP Włocławek, PUP Przemysł, PUP Działdowo, PUP Sierpc, PUP Krasnystaw.
Objaśnienia:

- 1) w tabeli podano wartości ilorazów szans,
- 2) n.s. – nieistotny statystycznie wpływ na prawdopodobieństwo długotrwałego bezrobocia,
- 3) n.b. – zmienna niebadana w danym modelu,
- 4) X – zmienna referencyjna.

Źródło: opracowanie własne na podstawie obliczeń wykonanych w ramach III etapu projektu pn. „Analiza czynników wpływających na zwiększenie ryzyka długookresowego bezrobocia – opracowanie metodologii profilowania bezrobotnych na lokalnym rynku pracy do stosowania przez PSZ”, realizowanego przez Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu na rzecz Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich (umowa nr U/44/B2.3/1.1/2011).

Typologia czynników determinujących długotrwałe bezrobocie w gospodarkach lokalnych

Na podstawie analiz wyników estymacji modeli logitowych określających ryzyko długotrwałego bezrobocia w sześciu różnych typach gospodarek opracowano typologię czynników determinujących szanse bezrobotnych na długie pozostawanie bez pracy w przekroju lokalnym. W pierwszej kolejności wyodrębniono czynniki uniwersalne (powszechne) oraz specyficzne.

Czynniki uniwersalne to takie, które we wszystkich powiatach istotnie modelowały ryzyko długotrwałego bezrobocia. W ich ramach zidentyfikowano czynniki, które w każdym typie gospodarki oddziaływały jednakowo (w tym samym kierunku) na ryzyko długiego pozostawania bez pracy oraz takie, które charakteryzowały się zróżnicowanym kierunkiem oddziaływania.

Tabela 3. Typologia czynników wpływających na zagrożenie długotrwałym bezrobociem w ujęciu lokalnym

Wyszczególnienie		Zidentyfikowane czynniki	
Czynniki uniwersalne (powszechne)	o jednakowym kierunku oddziaływania	<ul style="list-style-type: none"> • płeć (6+)* • wiek: 29– (6–), 50+ (6+) • ponad 20-letni staż pracy (6–) • brak znajomości języka obcego (6+) • posiadanie dziecka w wieku do 6 lat (6+) • zamieszkiwanie na terenie gminy wiejskiej (3+)** 	
	o zróżnicowanym kierunku oddziaływania	<ul style="list-style-type: none"> • brak stażu pracy (2–, 4+) • posiadanie trzech lub czterech zawodów (1–, 5+) 	
Czynniki specyficzne	częste	o jednakowym kierunku oddziaływania	<ul style="list-style-type: none"> • wykształcenie co najwyżej gimnazjalne (3+) • posiadanie orzeczenia o niepełnosprawności (3+) • liczba posiadanych i/lub wykonywanych zawodów: brak (5+), jeden lub dwa (5+) • posiadanie dziecka w wieku od 7 do 12 lat (3+) • posiadanie dzieci: jednego lub dwójki (3–), co najmniej trójki (3–)
		o zróżnicowanym kierunku oddziaływania	<ul style="list-style-type: none"> • wykształcenie policealne, średnie zawodowe, licealne zawodowe (2–, 1+) • bardzo krótki (do roku) staż pracy (2–, 2+)
	rzadkie	o jednakowym kierunku oddziaływania	<ul style="list-style-type: none"> • wykształcenie zasadnicze zawodowe (2+) • staż pracy od roku do 5 lat (2+) • brak zgody na każdą pracę (2+) • posiadanie ponad 13-letniego dziecka (2+)
		o zróżnicowanym kierunku oddziaływania	<ul style="list-style-type: none"> • wykształcenie średnie ogólnokształcące (1+, 1–)
	incydentalne		<ul style="list-style-type: none"> • stan cywilny wolny (1+) • zamieszkiwanie na terenie gminy miejsko-wiejskiej (1+)

* Przy zidentyfikowanych czynnikach determinujących ryzyko długotrwałego bezrobocia w poszczególnych rodzajach lokalnych gospodarek w nawiasach podano liczbę powiatów, w których dany czynnik był istotny oraz wskazano kierunek jego oddziaływania: „+” – zwiększa ryzyko długiego pozostawania bez pracy, „–” – zmniejsza to ryzyko.

** Czynniki „zamieszkiwanie na terenie gminy wiejskiej” istotnie zwiększał ryzyko długotrwałego bezrobocia we wszystkich gospodarkach lokalnych, które były powiatami ziemskimi. Ponieważ w badanych powiatach grodzkich gminy wiejskie nie występowały, uznano, że jest to czynnik uniwersalny.

Źródło: opracowanie własne.

Pozostałe czynniki⁴ sklasyfikowano jako czynniki specyficzne. Te z nich, które istotnie wpływały na ryzyko długiego pozostawania bez pracy w co najmniej połowie (tzn. trzech) badanych gospodarek lokalnych określono mianem czynników specyficznych częstych. Natomiast czynniki istotnie determinujące zagrożenie długotrwałym bezrobociem w dwóch typach badanych gospodarek nazwano czynnikami specyficznymi rzadkimi. W obu wyżej wymienionych kategoriach czynników wyodrębniono kolejno te o jednakowym lub zróżnicowanym kierunku oddziaływania. Pozostałe czynniki specyficzne sklasyfikowano jako incydentalne (tabela 3).

Interpretacja wybranych zależności

Płeć – czynnik uniwersalny o jednakowym kierunku oddziaływania

Płeć była czynnikiem wywierającym identyczny wpływ na ryzyko długotrwałego bezrobocia we wszystkich typach gospodarek lokalnych. Popadnięcie w długotrwałe bezrobocie bardziej groziło kobietom niż mężczyznom. Kobiętom łatwiej nie wiodło się na rynku pracy również w powiatach o względnie dobrych perspektywach zatrudnieniowych, tj. z niską stopą bezrobocia, wysokim poziomem przedsiębiorczości i korzystną strukturą gospodarki, takich jak powiaty nowoczesne czy przemysłowe i suburbia. Uzyskane wyniki są zgodne z teoriami ekonomicznymi wyjaśniającymi zróżnicowanie bezrobocia w różnych grupach siły roboczej, w tym wśród kobiet i mężczyzn. Wysokie bezrobocie przedstawicielki płci żeńskiej tłumaczy się m.in. teorią insider-outsider czy też teorią kapitału ludzkiego. Kobiety częściej niż mężczyźni dezaktywują się na rzecz wypełniania obowiązków macierzyńskich i rodzinnych. Tym samym odznaczają się wyższą ruchliwością na rynku pracy i skłonnością do mniej stabilnych form zatrudnienia. Częściej zatem znajdują się poza gronem „insiderów” [Kwiatkowski, 2002] i dlatego bardziej niż mężczyźni narażone są na wysokie bezrobocie, w tym bezrobocie długotrwałe.

W świetle teorii kapitału ludzkiego grupy siły roboczej, które wykazują większą skłonność do częstego wycofywania się z rynku pracy (np. kobiety), posiadają jednocześnie krótszy staż pracy i tym samym dysponują mniejszym zasobem kapitału specjalistycznego oraz otrzymują niższe wynagrodzenia [Socha, Sztanderska, 2000]. W sytuacji pogorszenia koniunktury gospodarczej stają się więc bardziej narażone na bezrobocie, gdyż pracodawcy w pierwszej kolejności będą zwalniać mniej doświadczonych pracowników, których

⁴ Podczas opracowywania typologii czynników determinujących długotrwałe bezrobocie w różnych typach gospodarek lokalnych pominięto czynniki związane z zawodami wyuczonymi i wykonywanymi przez bezrobotnego. Podejście takie zastosowano ze względu na zbyt dużą liczbę wyodrębnionych wariantów zawodów wykonywanych/wyuczonych w odniesieniu do posiadanej liczby obserwacji (liczby zarejestrowanych bezrobotnych), co mogło skutkować przypadkowością niektórych zidentyfikowanych zależności.

pracę można łatwo zastąpić lub podzielić pomiędzy pracowników o wyższym poziomie kapitału ludzkiego.

Uzyskane wyniki potwierdzają tendencje ogólnopolskie. W Polsce, począwszy od lat 90., kobiety zawsze przeważały w populacji długotrwale bezrobotnych. Co więcej, udział kobiet zwiększał się w okresach lepszej koniunktury gospodarczej i spadku bezrobocia. Prawdopodobnie w sytuacji rosnącego zapotrzebowania na pracę w pierwszej kolejności zatrudniani są mężczyźni, a dopiero w dalszej kolejności kobiety [Dolny, 2014]. Należy w tym miejscu podkreślić, że w ostatnim czasie w wielu krajach europejskich zaobserwowano odwrotne tendencje. W niektórych krajach byłej Piętnastki i niektórych nowych krajach członkowskich, na przykład w Belgii, Holandii, Austrii, Francji, Estonii odnotowano bądź to zrównanie się stóp bezrobocia⁵ obu płci, bądź nieco wyższe stopy bezrobocia dla mężczyzn.

Niestety, w Polsce płeć nadal pozostaje czynnikiem silnie determinującym pozycję osoby na rynku pracy. Jej negatywnego oddziaływania nie osłabiają czynniki o charakterze koniunkturalnym, jak i te związane z warunkami ekonomicznymi panującymi na poszczególnych lokalnych rynkach pracy.

Brak stażu pracy – czynnik uniwersalny o zróżnicowanym kierunku oddziaływania

Ważne miejsce w wyjaśnianiu ryzyka popadnięcia w długotrwale bezrobocie odgrywają czynniki związane ze stażem pracy. Zazwyczaj niekorzystnie na sytuację bezrobotnego na rynku pracy oddziałuje brak lub posiadanie bardzo krótkiego stażu pracy. Zależność ta wyjaśniana jest przez teorię kapitału ludzkiego, zgodnie z którą osoby z krótkim stażem pracy dysponują mniejszym zasobem kapitału specjalistycznego – kapitału rozwijanego przede wszystkim w toku doświadczeń związanych z pracą zawodową – i dlatego są bardziej narażone na bezrobocie [Becker, 1964; Mincer, 1974]. W przypadku pogorszenia koniunktury gospodarczej, osoby takie najszybciej tracą pracę. Poza tym pracodawcy preferują z reguły zatrudnianie osób „gotowych” do wykonywania danej pracy, tj. takich, którzy poza formalnymi kwalifikacjami, posiadają umiejętności praktyczne oraz doświadczenie zawodowe, najlepiej na podobnym stanowisku. Pracodawcy mogą zaoszczędzić wówczas na kosztach wdrożenia i przystosowania danego pracownika do określonej pracy. Postępowanie takie uwidacznia się przeważnie w sytuacji istnienia rynku pracodawcy, kiedy rekrutacji i selekcji dokonuje się spośród dużej liczby szukających pracy.

W Polsce, brak stażu pracy zwiększał prawdopodobieństwo popadnięcia w długookresowe bezrobocie w czterech, spośród sześciu badanych grup powiatu. Co ciekawe, odwrotną zależność zaobserwowano w dwóch typach lokalnej gospodarki: nowoczesnej i przemysłowej o przestarzałej strukturze

⁵ Chodzi tutaj o stopy bezrobocia według płci w 2013 roku liczone zgodnie z metodyką badania *The European Union Labour Force Survey (LFS)*, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tsdec450&language=en>

gospodarczej (w tym badaniu reprezentowanych odpowiednio przez powiat białostocki grodzki i przemyski grodzki). W porównaniu z osobami legitymującymi się stażem w wymiarze od pięciu do dwudziestu lat bezrobotni bez stażu w ogóle charakteryzowali się mniejszym prawdopodobieństwem popadnięcia w długotrwałe bezrobocie. Ma to zapewne związek ze stosowaniem na dość szeroką skalę aktywnych programów rynku pracy, obejmujących staże oraz różne formy zatrudnienia wspieranego. Środki te bardzo często kieruje się do ludzi młodych, bez doświadczenia zawodowego w celu ułatwienia wejścia na rynek pracy. Po zakończeniu udziału w takim programie, zatrudnienie jest przeważnie wymuszane przez służby zatrudnienia. Ma ono jednak bardzo często nietrwały charakter.

Trzeba zauważyć, że powiaty, w których taką zależność zaobserwowano, mają pewne cechy wspólne. Są to powiaty grodzkie, które znajdują się przy wschodniej granicy Polski, zurbanizowane i pełniące funkcje ponadlokalne. Stanowią ośrodki napływu siły roboczej i ważne zaplecze edukacyjno-kulturalne w regionie. Na ich terenie występuje rozwinięta sieć szkolnictwa ponadgimnazjalnego, działają też publiczne i niepubliczne szkoły wyższe. Powiaty te przyciągają młodych ludzi, którzy podejmują kształcenie, a po zakończeniu edukacji prawdopodobnie decydują się pozostać ze względu na potencjalnie lepsze perspektywy i większy rynek pracy, aniżeli w miejscach, z których pochodzą. Można zatem wnioskować, że tego rodzaju powiaty borykają się z poważnym problemem bezrobocia ludzi młodych, w tym absolwentów, którym w ramach polityki państwa pomaga się właśnie poprzez staże i formy zatrudnienia subsydiowanego, zwiększając ich szanse na podjęcie pracy. Ponadto w okresie, kiedy przeprowadzono badania, skala wydatkowania środków na tego rodzaju wsparcie była znaczna. Tłumaczy to korzystne (ujemne) oddziaływanie w tych powiatach braku stażu pracy w ogóle na ryzyko długotrwałego bezrobocia. Poniekąd świadczy też o skuteczności stosowanych aktywnych programów w zapobieganiu długotrwałemu bezrobociu w odniesieniu do tej grupy bezrobotnych.

Posiadanie orzeczenia o niepełnosprawności – czynnik specyficzny częsty o jednakowym kierunku oddziaływania

Wśród determinant pozostawania bez pracy powyżej dwunastu miesięcy ważną rolę odgrywają czynniki dotyczące kondycji zdrowotnej i niepełnosprawności [Alavinia, Burdorf, 2008]. Bezrobotni niepełnosprawni i z problemami zdrowotnymi są od zawsze obiektem działania aktywnej polityki rynku pracy ze względu na ich gorsze postrzeganie na rynku pracy. Niestety, mimo istnienia zachęt dla pracodawców nakłaniających do zatrudniania osób niepełnosprawnych, sytuacja tej kategorii bezrobotnych jest nadal trudna. Słaby stan zdrowia niekorzystnie oddziaływał na pozycję bezrobotnych na rynku pracy w trzech typach lokalnych gospodarek: nowoczesnej, przemysłowej o przestarzałej strukturze gospodarczej i przemysłowo-rolniczej o rozwoju względnie zrównoważonym. W pozostałych grupach cecha ta okazała się nieistotna statystycznie.

Po pierwsze, osoby niepełnosprawne nie są w stanie zaakceptować każdej oferty pracy ze względu chociażby na określone warunki pracy, np. zmianowość, pracę w terenie, występowanie czynników szkodliwych, dojazd do pracy czy też wymagania co do oczekiwanej wydajności, których osoby te nie są w stanie spełnić, gdyż uniemożliwia im to stan zdrowia. Zależy to oczywiście od stopnia i rodzaju niepełnosprawności. Skutkuje to zazwyczaj dłuższym poszukiwaniem propozycji spełniającej oczekiwania takich osób lub w ogóle uniemożliwia podejmowanie pracy, zwiększając ryzyko popadnięcia w długotrwałe bezrobocie. Po drugie, choć wymienione typy lokalnych gospodarek nie należą do najtrudniejszych rynków pracy, to prawdopodobnie brakuje tam miejsc pracy przystosowanych na potrzeby niepełnosprawnych. Po trzecie, może to świadczyć o niskiej skuteczności w tego rodzaju powiatach pomocy oferowanej tej grupie bezrobotnych w ramach aktywnej polityki rynku pracy, która niestety, nie łagodzi barier związanych z zatrudnieniem niepełnosprawnych.

Wykształcenie policealne, średnie zawodowe, licealne zawodowe – czynnik specyficzny częsty o zróżnicowanym kierunku oddziaływania

Jednym z istotnych elementów wpływających na jakość posiadanego przez daną osobę kapitału ludzkiego jest wykształcenie. Zgodnie z teorią kapitału ludzkiego im wyższy jest zasób posiadanych kwalifikacji, tym większe są szanse na znalezienie i podjęcie pracy.

W trzech z sześciu badanych typów lokalnych gospodarek czynnikiem istotnie modelującym ryzyko długiego pozostawania bez pracy było wykształcenie na poziomie policealnym, średnim zawodowym lub licealnym zawodowym. W jednej z nich – gospodarce przemysłowej i suburbiach – pozytywnie zweryfikowano przytoczoną wyżej zależność. W gospodarce tej bezrobotni legitymujący się niższym poziomem wykształcenia (w tym m.in. policealnym, średnim zawodowym lub licealnym zawodowym) charakteryzowali się zwiększonymi szansami pozostania długotrwałe bezrobotnymi niż bezrobotni posiadający dyplom uczelni wyższych.

Natomiast w dwóch pozostałych gospodarkach – przemysłowej o przestarzałej strukturze gospodarki i gospodarce tradycyjnej rolniczej z niedorozwojem usług – bezrobotni z wykształceniem policealnym, średnim zawodowym lub licealnym zawodowym byli mniej zagrożeni długim pozostawaniem bez pracy. Należy tu jednak zaznaczyć, że w gospodarce przemysłowej o przestarzałej strukturze gospodarki, którą reprezentowało miasto Przemyśl, był to jedyny istotnie modelujący ryzyko długotrwałego bezrobocia wariant wykształcenia. Oznacza to, że w gospodarce tej zarówno osoby legitymujące się niższym, jak i wyższym niż wskazany poziom wykształcenia były bardziej zagrożone długim pozostawaniem bez pracy. Z kolei w gospodarce tradycyjnej rolniczej z niedorozwojem usług, której przedstawicielem był powiat krasnostawski, na ryzyko długiego pozostawania bez pracy wpływał także najniższy poziom wykształcenia (co najwyżej gimnazjalne). Osoby o takim

wykształceni charakteryzowały się zwiększonymi szansami długotrwałego bezrobocia. Trudno tu zatem jednoznacznie wskazać przyczyny odnotowanych zależności. Jednym z nasuwających się potencjalnych wyjaśnień jest domniemanie, że w strukturze ofert pracy zgłaszanych w tych gospodarkach dominują takie, które przede wszystkim odpowiadają kwalifikacjom typowym dla opisywanej kategorii wykształcenia.

Brak zgody na każdą pracę – czynnik specyficzny rzadki o jednakowym kierunku oddziaływania

Zróznicowany wpływ w przekroju wyodrębnionych grup powiatów na prawdopodobieństwo długotrwałego bezrobocia dotyczył również elastyczności zawodowej, obrazującej determinację bezrobotnego do podjęcia zatrudnienia. Brak zgody na przyjęcie każdej pracy zwiększał ryzyko pozostawania bez pracy powyżej dwunastu miesięcy tylko w dwóch typach lokalnych gospodarek: nowoczesnej (miasto Białystok) i przemysłowej o przestarzałej strukturze gospodarczej (miasto Przemyśl). Trzeba zauważyć, że w tych powiatach bezrobotni charakteryzowali się stosunkowo wysokim poziomem wykształcenia, w Białymstoku ponad 20%, a w Przemyślu ponad 13% z nich posiadało wykształcenie wyższe. W związku z wyższymi oczekiwaniami wobec zatrudnienia osoby takie rejestrując się w urzędzie pracy prawdopodobnie deklarowały brak gotowości do podjęcia każdej pracy. Biorąc pod uwagę fakt, że do urzędów pracy trafiają zazwyczaj te „gorsze” czy też mniej atrakcyjne oferty pracy pojawiające się na rynku pracy, pula ofert, które są w stanie zaakceptować osoby o wyższych kwalifikacjach jest mocno ograniczona, co skutkuje wydłużeniem czasu pozostawania poza sferą zatrudnienia.

Z drugiej strony słaba elastyczność zawodowa bezrobotnych w tych powiatach może oznaczać istnienie alternatywy polegającej na podejmowaniu pracy w szarej strefie lub też – co wydaje się bardziej prawdopodobne – uzyskiwanie dochodów z handlu przygranicznego. To ostatnie dotyczy raczej powiatu przemyskiego grodzkiego, w którym handel przygraniczny z Ukrainą stanowi główne źródło utrzymania osób nieposiadających legalnego zatrudnienia. W pozostałych grupach powiatu cecha ta nie wywierała istotnego statystycznie wpływu na ryzyko długotrwałego bezrobocia ze względu na jej słabe zróżnicowanie. Z wywiadów przeprowadzonych bezpośrednio w urzędach pracy wiadomo również, że bezrobotni przy rejestracji byli często namawiani przez pracowników służb zatrudnienia do zadeklarowania gotowości do podjęcia każdej pracy, gdyż to dawało szansę na uzyskanie jakiegokolwiek zatrudnienia, ograniczając napływ tych osób do zasobu długotrwanie bezrobotnych.

Stan cywilny wolny – czynnik specyficzny incydentalny

We wszystkich badanych lokalnych gospodarkach, z wyjątkiem nowoczesnej, stan cywilny nie oddziałował na ryzyko długotrwałego bezrobocia. Tylko w gospodarce nowoczesnej (w tym badaniu reprezentowanej przez miasto

Białystok) okazało się, że większe prawdopodobieństwo długotrwałego pozostawania bez pracy dotyczyło osób będących w stanie kawalerskim/panieńskim lub zadeklarowanym jako wolny. Odwołując się do specyficznych właściwości analizowanego typu lokalnej gospodarki, trudno jednak doszukać się określonych przesłanek, na podstawie których dałoby się otrzymany wynik merytorycznie wyjaśnić czy uzasadnić. Taki rezultat należy zatem określić jako przypadkowy. Wydaje się, że w odniesieniu do zmiennej opisującej stan cywilny, dokładniejsze zależności można by zaobserwować szacując oddzielne modele dla populacji żeńskiej i męskiej.

Podsumowanie i wnioski dla polityki

Wysoki udział długotrwałe bezrobotnych w populacji bezrobotnych ogółem jest cechą charakterystyczną nie tylko rynku pracy w Polsce, ale również w wielu innych krajach Unii Europejskiej. Dotychczasowe doświadczenia i związany z nimi brak spektakularnych sukcesów w ograniczaniu skali długotrwałego bezrobocia w Europie sugeruje, że lepiej jest zapobiegać występowaniu tego negatywnego i uciążliwego dla gospodarki zjawiska, niż skupiać się wyłącznie na likwidowaniu negatywnych konsekwencji z nim związanych. Aby można było tego dokonać, kluczowe staje się precyzyjne i wczesne identyfikowanie osób narażonych na długotrwałe pozostawanie bez pracy, a następnie kierowanie ich do odpowiednich interwencji ułatwiających ponowne włączenie do sfery zatrudnienia.

Długotrwałe bezrobocie jest zjawiskiem niejednorodnym, determinowanym przez wiele różnych czynników indywidualnych, opisujących między innymi historię zawodową, kapitał ludzki czy sytuację osobistą bezrobotnego. Jak pokazują wyniki badania, oddziaływanie tych czynników jest osłabiane bądź wzmacnianie przez warunki ekonomiczne panujące lokalnie, odnoszące się do typu gospodarki i sytuacji na rynku pracy. Zgodnie z zaprezentowaną klasyfikacją, tylko siedem spośród szerokiego katalogu analizowanych czynników uzyskało miano uniwersalnych, oddziałujących w każdej gospodarce na ryzyko długotrwałego bezrobocia w tym samym kierunku. Wpływ pozostałych czynników w poszczególnych gospodarkach lokalnych był zróżnicowany. Oznacza to, że tzw. grupy ryzyka obejmujące osoby najbardziej podatne na pozostawanie bez pracy powyżej dwunastu miesięcy w ujęciu lokalnym mogą istotnie różnić się między sobą. Wobec tego dyskusyjne jest sztywne ustawowe definiowanie kategorii bezrobotnych w szczególnej sytuacji na rynku pracy, którym w pierwszej kolejności służby zatrudnienia powinny zaoferować specjalne formy pomocy. Lepszym rozwiązaniem jest zastosowanie procedur profilowania bezrobotnych, umożliwiających dokładne określanie adresatów aktywnych programów rynku pracy na lokalnym rynku pracy. Ważne jednak jest, aby stosowane procedury i narzędzia do profilowania bezrobotnych uwzględniały specyficzne cechy lokalnych gospodarek i były systematycznie aktualizowane, zgodnie ze zmieniającą się w kraju sytuacją ekonomiczną.

Bibliografia

- Alavinia S., Burdorf A. [2008], *Unemployment and Retirement and Ill-health: A Cross-sectional Analysis Across European Countries*, „Int Arch Occup Environ Health”, vol. 82, s. 39–45.
- Arni P., Caliendo M., Künn S., Mahlstedt R. [2014], *Predicting the Risk of Long-Term Unemployment: What Can We Learn from Personality Traits, Beliefs and other Behavioral Variables?*, Working Paper, draft: February, no. 1.
- Becker G. [1964], *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*, National Bureau of Economic Research, New York.
- Dolny E. [2014], *Rozmiary, struktura i czynniki wpływające na ryzyko długotrwałego bezrobocia w Polsce*, w: *Ryzyko długotrwałego bezrobocia w Polsce. Diagnoza i metody zapobiegania*, red. A. Bronk, Z. Wiśniewski, M. Wojdyło-Preisner, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej i Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa, s. 9–34.
- Dolny E., Wojdyło-Preisner M. [2014], *Zarys koncepcji badań terenowych*, w: *Ryzyko długotrwałego bezrobocia w Polsce. Diagnoza i metody zapobiegania*, red. A. Bronk, Z. Wiśniewski, M. Wojdyło-Preisner, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej i Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa, s. 81–91.
- Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat>
- Garrouste C., Kozovska K., Perez E.A. [2010], *Education and Long-Term Unemployment*, European Commission, Joint Research Centre, Institute for the Protection and Security of the Citizen.
- Kolenda M. [2006], *Taksonomia numeryczna. Klasyfikacja, porządkowanie i analiza obiektów wielocechowych*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław.
- Kwiatkowski E. [2002], *Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Long-Term Unemployed Need More Effective Support* [2014], IZA Compact. Shaping the Future of Labor, November.
- Mincer J. [1974], *Schooling, Experience and Earning*, National Bureau of Economic Research, New York.
- MPiPS [2014], *Statystyki strukturalne*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej.
- Socha M., Sztanderska U. [2000], *Strukturalne podstawy bezrobocia w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Walesiak M., Gatnar E. [2009], *Statystyczna analiza danych z wykorzystaniem programu R*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Wojdyło-Preisner M. [2014], *Ekonometryczna identyfikacja determinant długotrwałego bezrobocia w Polsce na podstawie informacji z Syriusza^{STD}*, w: *Ryzyko długotrwałego bezrobocia w Polsce. Diagnoza i metody zapobiegania*, red. A. Bronk, Z. Wiśniewski, M. Wojdyło-Preisner, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej i Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa, s. 169–181.

THE DETERMINANTS OF LONG-TERM UNEMPLOYMENT IN POLAND: A LOCAL LABOR MARKET PERSPECTIVE

Summary

The paper attempts to identify and classify the determinants of long-term unemployment “in different types of local economies” in Poland. The analysis uses a binary logit model and data from six local labor offices. The sample covers 44,000 individuals registered as unemployed as of Dec. 31, 2010. Each county represented a different type of local economy. The results of the study show that only seven of a wide array of analyzed variables influenced the probability of long-term unemployment in the same way in all local economies. These are called universal factors. The authors find that, regardless of the considered type of local economy, women, people over 50, individuals without language skills, parents of small children, and individuals living in rural areas are at greater risk of long-term unemployment than other citizens. Young age and long work experience help avoid long-term unemployment, the authors note. The impact of other variables varied. County-specific factors included the level of educational attainment and disability. This means that groups at risk of long-term unemployment may vary significantly across local labor markets, the authors say. They suggest that new “unemployed profiling procedures” be introduced to identify job seekers especially at risk of long-term unemployment at the local level.

Keywords: long-term unemployment, local economy, determinants, unemployed profiling

JEL classification code: J64
